

Jordi Oliva i Llorens, historiador

Coordinador del Cost humà de la Guerra Civil al Centre d'Història Contemporània de Catalunya (1989-2019) i assessor científic del mateix projecte al Memorial Democràtic (2019-2023).

Projecte de llei de memòria democràtica de Catalunya

A l'Exposició dels motius

En l'apartat II, pàgina 9, apareix el concepte “**resolucions judicials il·legals**” referit a les sentències resultants de judicis sumaríssims ordinaris o d'urgència. Recordant conversa amb Josep Benet, amb qui vaig tenir oportunitat de compartir fa anys opinió, el concepte plantejaria seriosos dubtes amb relació a la utilització del qualificatiu “il·legal” tenint en compte que aquells judicis, en les seves dues formes processals, eren perfectament legals d'acord amb el marc jurídic franquista. I això, si s'escau, encara ho fa molt més greu per convertir en legals autèntics actes d'arbitrarietat jurídica.

A la mateixa pàgina es recull, en català, “**caiguts per Déu i per Espanya**”. Considero un error greu emprar l'expressió en català, i no solament perquè la lingüística remet a la tradició o al costum, la traducció, i en cap cas s'admetria, sinó també perquè conceptualment l'expressió forma part d'una construcció ideològica que només és pot atribuir al bàndol vencedor, el qual imposa des de 1938 el “Caídos por Dios y por España”. És de rebut que mai traduiríem el nom del dictador com a Francesc Franco i Bahamonde? En el mateix text, per exemple, no es parla de “25 Anys de Pau” sinó de “25 Años de Paz”.

A la pàgina 10 del mateix apartat II de l'exposició, es parla d'**institucionalització de l'oblit**. I la meua pregunta és: és pot fer una afirmació tant taxativa? Al país hi ha exemples que potser posarien en qüestió aquesta absoluta, com per exemple el monument a les víctimes dels bombardejos de Barcelona durant la Guerra Civil.

Per cert, fou una petició que Josep Benet traslladà a Maria Aurèlia Campmany l'any 1988. Però és que l'any 1980 es crea l'Arxiu Nacional de Catalunya, l'any 1984 el CHCC, l'Institut Català de les Dones el 1989, i el 1996, el Museu d'Història de Catalunya. I més cap aquí, la creació del Consorci Memorial de la Batalla de l'Ebre, l'any 2001 (no el 2002, com diu el text a la pàgina 11), entre altres¹.

A l'apartat III, sobre el marc internacional de polítiques memorialistes enfocades a condemnar les violències polítiques i els sistemes autoritaris i totalitaris (pàgines 10-11), crec que es perd de vista que la **Guerra d'Espanya de 1936-1939 no va ser entre estats, tot i la implicació a nivell internacional, sinó civil** amb tot el que això comportà d'episodis de violència a les rereguardes que no sempre seguien la lògica feixisme-antifeixisme.

L'entrada de l'apartat IV parla d'una Catalunya pionera en l'àmbit de legislació de polítiques públiques de memòria democràtica. Potser s'escauria, no sé si en aquest apartat o en el següent, parlar també d'una **Catalunya pionera en iniciatives d'investigació de la guerra de 1936-1939**, i les seves conseqüències. Tinguem en compte que s'hi treballa des de la darrerria dels anys setantes del segle passat. Recordem el magnífic treball sobre els catalans morts en deportació, obra de l'escriptora Montserrat Roig; i entrats els anys vuitantes, les excel·lents obres dels historiadors Josep M. Solé i Sabaté i Joan Villarroja i Font, en el terreny de les repressions i de les víctimes per bombardeig, a altres iniciatives d'historiadors i historiadores d'arreu del país que trobaren en Josep Benet i el Centre d'Història Contemporània de Catalunya l'aixopluc necessari per contribuir a recuperar la memòria de tants i tants catalans i catalanes víctimes mortals d'aquella guerra. D'aquella collita, en podem comptabilitzar unes quantes desenes de treballs... per tot Catalunya. Perquè, entre altres coses, Josep Benet tenia clar que, i cito

¹ Al pròleg de les seves memòries, Josep Benet afirma: "...a la Transició, els dirigents dels partits polítics es dedicarien a treballar per al present i futur del país, mentre que la història del passat quedava en mans dels historiadors". Vegeu BENET, Josep: *Memòries I. De l'esperança a la desfeta 1920-1939*. Barcelona: Edicions 62, 2008, ps. IX-XVI.

textualment: “Un país no pot esdevenir normal si no coneix, amb nom i cognoms, totes i cadascuna de les víctimes d’una guerra viscuda. El seu estudi constitueix una obligació ineludible que necessàriament cal abordar, com correspondria fer a qualsevol país civilitzat”.

A l’apartat V (pàgina 13), al primer paràgraf després del punt resa “El coneixement d’un poble sobre la seva història forma part del seu patrimoni i cal preservar-lo”. A part d’una redacció que caldria millorar, penso que s’hauria d’insistir molt més en la importància de **la recerca històrica per sustentar la memòria**. Tornant a Benet, en parlar del concepte de memòria, deia: “...la millor manera d’avançar en la memòria és fer recerca històrica, perquè sense història, no hi ha memòria”. Per això cal fomentar-la, dotar-la de recursos, i facilitar als investigadors l’accés a les fonts.

En el mateix apartat V (pàgina 14), en parlar del capítol II, hom parla dels instruments que han de coadjuvar en les tasques de cerca, localització, recuperació i identificació de persones desaparegudes. Com a instruments se citen el Cens de persones desaparegudes i els mapes de localització de les àrees en què es poden trobar les restes, i el programa d’identificació genètica. Em pregunto si no s’hi hauria d’incloure el **projecte de recerca Cost humà de la Guerra Civil**, impulsat pel Centre d’Història Contemporània de Catalunya, i continuat pel Memorial Democràtic a partir de 2019. I en conseqüència, també caldria que el projecte hi tingués un representant dins el Comitè Tècnic Assessor per a la Recuperació i la Identificació de les Persones Desaparegudes durant la Guerra Civil i la Dictadura Franquista, creat per la Llei 10/2009, de 30 de juny. Aquesta consideració s’hauria d’incorporar en l’articulat, i en concret a l’article 31 sobre el Comitè Tècnic Assessor per a la Recuperació i la Identificació de les Persones Desaparegudes durant la Guerra Civil i la Dictadura Franquista (pàgines 33-34).

Títol I. Disposicions generals

A l'article 1 (pàgina 18) sobre l'objecte i àmbit d'aplicació, en llistar-ne els objectius, no s'hauria de considerar el retorn de les **propietats confiscades** durant la dictadura franquista o com a conseqüència de sentència de responsabilitat política? I en justa lògica, a l'article 2 sobre els principis rectors afegir un punt e) que incorpori el dret a la restitució d'aquelles propietats?

Títol II. Dret a la veritat

En l'article 3 (pàgina 19) sobre el dret a la veritat, punt 4, es parla del Cens de víctimes, Cens de persones desaparegudes, i en altres tractaments. També aquí creiem que, entre aquests "tractaments", s'hauria de citar el **projecte Cost humà de la Guerra Civil**.

En el títol II, article 6 (pàgina 21) punt 8. Hom parla de que l'Administració de la Generalitat ha d'impulsar les mesures necessàries per **recuperar el patrimoni documental confiscat**, i penso en el fons de la Generalitat republicana existents a l'*Archivo General Militar de Ávila*. Tanmateix, l'anomalia dels fons de la Generalitat republicana a l'Arxiu Montserrat Tarradellas i Macià, al monestir de Poblet, com caldria que es qualificuessin per ser retornats on la Generalitat estableix, que és l'Arxiu Nacional de Catalunya.

En l'article 7 del mateix títol II (pàgina 21) sobre el **règim d'accés especial als documents** per a la recuperació de la memòria democràtica, en general, penso que és oportú de remarcar-ne els límits, i no solament quan la documentació està subjecta a la llei de protecció de dades personals, sinó també quan la documentació objecte de ser sol·licitada tingui tractament de recerca en curs d'elaboració. No m'imagino a persones que, a títol particular, poguessin servir-se de recerques en curs que es fan a la Universitat.

L'article 12 (pàgina 23) aborda la reparació jurídica de les víctimes de la dictadura franquista. I em pregunto si no caldria ampliar aquesta **reparació jurídica a les**

víctimes de sentències arbitràries, o il·legals segons es miri, en el context de repressió en zona republicana?

Títol IV. Dret a la reparació de les víctimes

En el capítol I del títol IV sobre reparació i reconeixement de les víctimes, en el seu article 15 (pàgina 26) apareix el **concepte “desaparició”**, i m’ha semblat que aplicable tant a una víctima que efectivament va desaparèixer com a una víctima amb mort confirmada. Crec que s’hauria de revisar els conceptes desaparegut o desaparició en totes les seves formes de gènere i nombre, i només aplicar-lo en aquells casos en què la víctima marxà de casa, i mai més se’n va saber res.

També en aquest article 15 i en el 20 (pàgina 28) sobre reparació de persones que hagin sofert menyscabament injust del seu patrimoni, si s’escau, caldria incloure l’elaboració del **cens de propietats confiscades**, o conseqüència de sentències de Tribunal de Responsabilitats Polítiques, durant la dictadura de Franco.

Els articles 26 i 28 sobre actuacions de localització, recuperació i identificació de persones desaparegudes (pàgines 31 i 32), potser s’hauria d’insistir més en el **protocol d’actuació pel que fa a la protecció i vigilància de fosses o sospita de fosses en cementiris**.

A títol de suggeriment, l’article 32 del mateix capítol I sobre dignificació de fosses, potser caldria fer constar sobre qui hauria de recaure la responsabilitat del **manteniment de l’espai dignificat, i/o en què ha de consistir aquest manteniment**.

Títol V. Dret a la memòria com a garantia de no repetició

En l’article 33 sobre foment de la recerca i la divulgació de la memòria democràtica (pàgina 34) potser caldria incorporar la necessitat de **culminar la recerca sobre Cost humà de la Guerra Civil**, depenent del Memorial Democràtic, com a demostració de promoció de la investigació de la mort i la desaparició de persones en els combats al front.

Títol VII. Espais i paisatges de memòria democràtica de Catalunya

En l'enunciat del títol, Catalunya consta en minúscula.

Títol IX. Organització administrativa i institucional

A l'article 59 (pàgina 44) del capítol II sobre funcions i facultats del Memorial Democràtic, s'hi hauria d'afegir **posar els recursos suficients per acabar la recerca i validació de les dades del projecte Cost humà de la Guerra Civil.**

I a propòsit del **Memorial Democràtic**, els meus dubtes que en la situació actual pugui garantir la seva autonomia orgànica i funcional. Per tant, potser caldria **replantar la seva adscripció dins l'estructura del govern de la Generalitat**, sense descartar que pogués dependre directament del Parlament.